

Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı, Sanal Aylaklık ve Çeşitli Diğer Değişkenlerin Sanal Zorbalık ile İlişkisinin İncelenmesi¹

Ömer DEMİR², Süleyman Sadi SEFEROĞLU³

Öz: Günümüzde bireylerin internet ortamında karşılaşabilecekleri en önemli problemlerden birinin sanal zorbalık olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle sanal zorbalığın önlenmesi bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlıkları açısından önem taşımaktadır. Sanal zorbalığın önlenmesi için ise sanal zorbalığı etkileyen ve sanal zorbalık ile ilişki içerisinde olan değişkenlerin araştırılması önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışma kapsamında bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklığın sanal zorbalık ile ilişkisi araştırılmıştır. Bunun yanı sıra, çeşitli değişkenlerin sanal zorbalık davranışlarına göre farklılık gösterme durumu da incelenmiştir.

Araştırmaya 181 kişi katılmıştır. Katılımcıların çoğunu cinsiyet olarak erkek, eğitim durumu olarak ise lisans ve lisansüstü eğitimi almış bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada 5 adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlar; demografik bilgiler anketi, siber aylaklık ölçeği, bilgi okuryazarlığı ölçeği, internet bağımlılığı ölçeği ve sanal zorbalık ölçeğidir. Araştırmanın bulguları sanal zorbalığın; sanal aylaklık ve internet bağımlılığı ile pozitif, bilgi okuryazarlığı ile ise negatif yönde anlamlı bir ilişki verdiği yönündedir. Ayrıca, sanal zorbalığın; yaşa, eğitim düzeyine ve mesleğe göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. 25 yaş altı katılımcıların, 35 yaş üstü katılımcılara kıyasla daha fazla sanal zorbalık yaptıkları görülmüştür. Eğitim durumu söz konusu olduğunda ise, lisans ve yüksek lisans öğrencileri doktora öğrencilerine kıyasla daha fazla sanal zorbalık yaptıklarını raporlamışlardır. Meslek söz konusu olduğunda ise, henüz öğrenci olan katılımcılar öğretmen ve akademisyenlere

¹ Bu çalışma sözlü bildiri olarak sunulmak üzere ECER 2016'ya yollanan bildirinin genişletilmiş halidir.

² Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, e-Posta: omerdemir@hacettepe.edu.tr

³ Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, e-Posta: sadi@hacettepe.edu.tr

Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı, Sanal Aylaklık ve Çeşitli Diğer Değişkenlerin Sanal Zorbalık ile İlişkisinin İncelenmesi

kıyasla daha fazla sanal zorbalık davranışları göstermektedirler. Sanal zorbalık davranışlarının araştırmada ele alınan diğer değişkenler olan cinsiyete ve internete bağlanmak için en çok kullanılan cihaza göre anlamlı farklılık göstermediği araştırmanın diğer bulguları arasındadır. Araştırmanın sonuçları, özellikle bilgi okuryazarlığı eğitiminin sanal zorbalığı ve diğer ilişkili sorunları önlemede önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda, her düzeydeki eğitim kurumunun öğretim programında bu konulara yer verilmesinin sağlıklı kuşaklar yetiştirilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Sanal aylaklık; internet bağımlılığı; bilgi okuryazarlığı; sanal zorbalık

The Investigation of the Relationship of Cyber Bullying with Cyber Loafing, Internet Addiction, Information Literacy and Various Other Variables⁴

Ömer DEMİR⁵

Süleyman Sadi SEFEROĞLU⁶

Abstract: In our present day world, it is asserted that one of the most important problems individuals face is cyber bullying. Hence, preventing cyber bullying is of great significance in terms of cyber victims' psychological and physical well-being. To do this, first of all, the underlying reasons of cyber bullying and variables that correlate with cyber bullying should be comprehensively investigated. Therefore, in the study it was aimed to investigate the relationship of cyber bullying with cyber loafing, internet addiction and information literacy. In addition to this, it was investigated if or not cyber bullying behaviors differed according to some variables.

A total of 181 participants participated in the study. Mostly male individuals as gender, undergraduate and graduate students as education status constituted the study group. Five data collection tools were employed in the study. These tools are demographic information questionnaire, cyber loafing scale, information literacy scale, internet addiction scale and cyber bullying scale. Findings indicated that cyber bullying showed a significant positive correlation with cyber loafing and internet addiction, while it showed significant negative correlation with information literacy. Besides, it was revealed that cyber bullying behaviors changed according to age, education status and occupation. It was found out that participants below the age of 25 showed more cyber bullying behaviors than those participants above the age of 35 did. Regarding education status, it was

⁴ This article is an extended version of a paper sent to ECER 2016 as oral presentation.

⁵ Res. Assist., Hacettepe University, Faculty of Education, Department of Computer Education and Instructional Technology, e-Mail: omerdemir@hacettepe.edu.tr

⁶ Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Education, Department of Computer Education and Instructional Technology, e-Mail: sadi@hacettepe.edu.tr

determined that undergraduate and master students showed more cyber bullying behaviors compared to doctoral students. As for occupation, participants, who are student, involved in more cyber bullying compared to teachers and academicians. It was also found out cyber bullying behaviors did not change according to gender and the most frequently used device to connect internet. Results of the study, in particular, pointed out education regarding information literacy is important in order to prevent cyber bullying and other related problems. In this context, it can be said educational institutions' inclusion these issues in their curricula in all levels is important for raising healthy generations.

Keywords: Cyber loafing; internet addiction; information literacy; cyber bullying

Giriş

Gelişen Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ile birlikte gündelik hayatımızda zaten var olan pek çok problem sanal dünyaya da yansımaktadır. Özellikle son yıllarda gündelik hayatımızda karşılaşılan bu problemlere aylıklık, zorbalık, bağımlılık ve okuryazarlık eksikliği örnek olarak gösterilebilir. Bu problemler sanal ortamlara taşındığında sırasıyla sanal aylıklık, sanal zorbalık, internet bağımlılığı ve bilgi okuryazarlığı olarak isimlendirilmektedir. Bu yeni ortaya çıkan sanal kavramlar eski kavramlar ile ilişkili olmalarına rağmen bazı farklılıkları bulunmaktadır. Bu benzerlikler ve farklılıklar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Bilgi Okuryazarlığı

Günümüzde teknolojinin gelişimi ile birlikte bilgi üretimi ve bu bilgiye ulaşım kolaylaşmıştır. Bu nedenle eskiden sorun olan bilgi azlığı artık yerini bilgi fazlalığına bırakmıştır denilebilir (Demir, Yaşar, Sert ve Yurdugül, 2014). Bu noktada bilgi okuryazarlığı kavramı ortaya çıkmıştır. Alanyazın incelendiğinde bilgi okuryazarlığının “bilgi ihtiyacını tanımlama, bu bilgiyi bulma, değerlendirme ve etkili bir şekilde kullanma” (American Library Association, 1989) şeklinde Amerikan Kütüphaneciler Birliği tarafından 1989 yılında yapılmış ve genel kabul görmüş tanımıyla karşılaşılmaktadır. Daha sonra geçen zaman ve gelişen teknolojiler nedeniyle bu tanıma etik gibi yeni öğeler eklenmiştir. Bu tanımdan da yola çıkılarak bireylerin bilgi okuryazarı olmaları için izlemeleri gereken adımlar aşağıdaki şekilde listelenebilir (The Association of College and Research Libraries, 2000):

- İhtiyaç duyulan bilginin doğasını ve kapsamını belirleme
- İhtiyaç duyulan bilgiye etkili ve verimli bir şekilde erişme
- Erişilen bilgiyi ve bilginin kaynağını kritik olarak değerlendirme
- Seçilen bilgiyi, kendi bilgisi ve değer sistemi ile bütünleştirme
- Belli bir amaç için bilgiyi etkili bir şekilde kullanma
- Bilgi kullanımını çevreleyen sosyal, yasal ve ekonomik konuları anlama. Bilgiye etik olarak erişme ve bilgiyi etik kullanma

Bilgi okuryazarlığının yanı sıra internetin gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan ve geniş kitleleri etkilemeye başlayan bir başka kavram da internet bağımlılığıdır.

İnternet Bağımlılığı

Hızlı internet bağlantısına sahip tabletler ve cep telefonları gibi taşınabilir teknolojilerin ucuzlaması ve yaygınlaşmasıyla insanlar her zaman her yerde internete erişebilir duruma gelmişlerdir. Bu nedenle çağımızda birey-devlet ilişkisinden, kişiler arası ilişkilere kadar pek çok iş internet aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Bu durum bazı bireylerde çok güçlü bir alışkanlık haline gelmiştir. Örneğin, bazı bireyler yanlarında bir akıllı telefon olmasına bağımlıdırlar (Şar, Ayas ve Horzum, 2015). Bu bireyler artık internetsiz yapamaz duruma gelmişlerdir. Bazı insanlar ise internete bağlanma ve o ortamda kalmayla ilgili yoğun istekleri nedeniyle sosyal yaşamlarından fedakârlık yapmaktadırlar. Dahası bu kişiler internette geçirdikleri süreyi kontrol edememektedirler. Bu durum internet bağımlılığı olarak isimlendirilebilir.

Alanyazında İnternet bağımlılığı kavramının farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Örneğin, Ekşi (2012) İnternet bağımlılığını “internetin kontrol dışı ve zararlı kullanımı” şeklinde tanımlamaktadır. Beard ve Wolf (2001) ise internet bağımlılığını bir bireyin psikolojik, sosyal ve okul/iş ile ilgili işlerinde problemler oluşturan internet kullanımı olarak tanımlamıştır. Öte yandan İnternet bağımlılığına benzer olan bir başka kavram ise özellikle iş yaşamında gözlenen sanal aylaklıktır.

Sanal Aylaklık

21. Yüzyılda işlerin/okulların büyük bir çoğunluğunda yapılan işin bir zorunluluğu olarak internet erişimi ve kullanımı gerekebilmektedir. Ancak bazı bireyler okul veya iş yeri

gibi resmi ortamlarda İnternet'e erişirken bu ortamı kişisel amaçları için de kullanabilmektedirler. Bu durum sanal aylaklık olarak isimlendirilebilir.

Sanal aylaklıkla ilgili çeşitli tanımlara rastlamak mümkündür. Bir tanıma göre sanal aylaklık, öğrencilerin ders saatleri içerisinde, interneti ders ile ilgisi olmayan işler için kullanma eğilimi ve/veya davranışdır (Kalaycı, 2010). Öte yandan Ugrin, Pearson ve Odom (2007) ise sanal aylaklığı internette üretken olmayan zaman kullanımı olarak tanımlamıştır. Bu tanım ile sanal aylaklık ile internet bağımlılığı arasında bir farklılığın olmadığı fikri ortaya çıkabilir. Ancak sanal aylaklığın resmi ortamlarda gerçekleşen bir eylem olarak değerlendirilebileceği, gayri resmi ortamlardaki yoğun ve üretken olmayan kişisel internet kullanımının ise sanal aylaklık olarak değil internet bağımlılığı olarak ele alınabileceği söylenebilir.

İlk olarak 2000'li yılların başında işletme alanyazınında (Lim, 2002; Stanton, 2002) ortaya çıkan sanal aylaklık kavramı daha sonraları eğitim alanyazınına da (Adams, 2006; Galluch ve Thatcher, 2006) yerleşmiştir. Sanal aylaklık kavramı zamanla Türkçe alanyazınında da gerek işletme bakış açısıyla (Köse, Oral ve TÜresin, 2012; Özkalp, Aydın ve Tekeli, 2012) gerekse eğitsel bir bakış açısıyla (Ergün, 2012; Kalaycı, 2010; Kurt, 2011) çalışılmıştır. Sanal aylaklık davranış türleri incelendiğinde, bu davranışların önem açısından "önemsiz sanal aylaklık davranışları ve önemli sanal aylaklık davranışları" şeklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir.

- *Önemsiz sanal aylaklık davranışları:* Bu tür davranışlar e-posta gönderip almak ve benzeri davranışları içerir. Bu tür davranışlar kısa sürdüğü ve kurumlara yasal sorumluluklar yüklediği için bu tür davranışların zararsız olduğu söylenebilir. Bu nedenle önemsiz sanal aylaklık davranışları olarak isimlendirilirler. Ancak uzun süreli önemsiz sanal aylaklık davranışları kurumlara üretkenlik açısından zarar verebilmektedir.
- *Önemli sanal aylaklık davranışları:* Bu tür davranışlara çevrimiçi kumar oynama ve yetişkin içerikli sitelere girme ve benzeri davranışlar örnek olarak verilebilir. Bu tür sanal aylaklık davranışları zaman tükettiği ve kuruma yasal sorumluluklar yüklediği için zararlı olarak değerlendirilebilirler (Blanchard ve Henle, 2008). Bireylerin bu tür

davranışlara kısa bir süre bile ayırmaları etik ve yasal açıdan sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle önemli sanal aylaklık davranışları olarak kabul edilirler.

Günlük hayattaki yüz yüze ilişkilerde çok eski zamanlardan beri gözlenen ve İnternet kullanımının yaygınlaşması sonucunda sanal ortamda da ortaya çıkan bir başka kavram da sanal zorbalıktır.

Sanal Zorbalık

Zorbalık okullarda karşılaşılan çok eski ve önemli sorunlardan birisidir. Sanal ortamın henüz günümüzdeki kadar yaygınlaşmadığı 2005 yılında yayımlanan bir çalışmanın bulgularına göre öğrencilerin yarısından fazlası zorbalığa maruz kalmaktadır (Li, 2005). BİT'in yaygınlaşması ile birlikte zorbalar BİT'i amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır (Çelik, Çelen ve Seferoğlu, 2015). Alanyazında BİT kullanılarak gerçekleştirilen bu zorbalık türü sanal zorbalık, bu tür zorbalığın mağdurları ise sanal mağdur olarak isimlendirilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmalar sanal zorbalığın yaygın bir problem olduğuna işaret etmektedir (Keser ve Kavuk, 2015; Li, 2005; Özdemir ve Akar, 2011). Örneğin, bu çalışmalarda sanal zorbalık davranışlarına rastlama oranının üçte birin üstüne kadar çıkabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık karşılaştırıldığında aralarında birtakım farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle, internet ortamında kimliği gizlemek kolay olduğundan sanal zorbaların kimliği tespit etmek genellikle zordur. Bunun yanı sıra, sanal ortamda bilgi hızlı bir şekilde yayılabildiği için sanal zorbalığa tanık olanların sayısı daha yüksektir (Shariff, 2005). Son olarak, sanal zorbalık her zaman gerçekleşebilir ve sanal mağdur ortam değiştirerek bile sanal zorbalıktan kurtulamaz (Willard, 2007).

Sanal zorbalık diğer kavramlarda olduğu gibi alanyazında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin, Belsey (2007) sanal zorbalığı, bir birey veya grup tarafından başkalarına zarar vermek niyetiyle kasti, tekrarlı ve düşmanca davranışlarını desteklemek için BİT'in kullanımı şeklinde tanımlamaktadır. Bir başka tanımda ise sanal zorbalık, başkalarına zararlı materyaller göndermek veya internet veya diğer sayısal teknolojileri kullanarak çeşitli şekillerde sosyal saldırganlıkta bulunmak olarak tanımlanmıştır (Willard, 2007). Son olarak sanal zorbalığın Price ve Dalglish (2010) tarafından saldırganca ve niyetli

olarak birine zarar vermek için internet ve cep telefonu gibi elektronik araçları kullanılarak yapılan zorbalık formlarını tanımlamak için kullanılan genel bir etiket olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak ifade edilirse sanal zorbalık tanımlarında; BİT kullanmak, eylemi kasti olarak gerçekleştirmek ve zarar vermeyi amaçlamak gibi ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Sanal zorbalığın incelendiği bir çalışmaya göre (Arıcak, 2011) “elektronik zorbalık (electronic bullying) ve elektronik iletişim zorbalığı (e-communication bullying)” şeklinde iki çeşit sanal zorbalık bulunmaktadır. Bu sanal zorbalık türleri aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

- *Elektronik zorbalık:* Bu zorbalık türü şifreleri kırarak web sitelerini ele geçirmek (hacking) gibi teknik olayları içerir.
- *Elektronik iletişim zorbalığı:* Bu zorbalık türü BİT kullanarak bireyleri sürekli rahatsız etme, bireyler ile alay etme ve sahibinden izin almadan fotoğraf paylaşma gibi insan ilişkilerini içeren saldırı davranışlarını kapsar

Sanal zorbalığın sanal mağdurlar üzerinde etkileri incelendiğinde sanal zorbalığın sanal mağdurları duygusal açıdan olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Patchin ve Hinduja (2006) sanal zorbalığa uğrayan gençlerin %42,5'inin hayal kırıklığı yaşadığını, %39,8'inin kızgın hissettiğini ve % 27,4'ünün üzgün hissettiğini bulmuştur. Bu duygusal etkiler bazen o kadar şiddetli olmaktadır ki; vücutta kusma ve karın ağrısı gibi bazı fiziksel problemlere neden olabilmektedir (Horzum ve Ayas, 2014). Duygusal etkilerin yanı sıra, sanal zorbalığın sanal mağdurlar üzerinde sosyal ve fiziksel etkileri de bulunmaktadır. Sanal zorbalık, sanal mağdurların hayatlarını mahvedebilmekte ve intiharlara neden olabilmektedir (Olweus ve Breivik, 2014). Bu nedenle sanal zorbalığın önlenmesi, sosyal medya ortamlarının kullanıcılarının özellikle çocuk ve gençlerden oluştuğu düşünüldüğünde daha çok önem arz etmektedir. Sanal zorbalığın önlenmesi yolundaki çabaların başarıya ulaşması ise ancak sanal zorbalığın altında yatan nedenleri anlamakla mümkün olabilir (Eroğlu, 2011).

Hoff ve Mitchell (2009) çalışmalarında sanal zorbalığın nedeninin kıskanma ve ayrılık gibi ilişki problemleri olduğunu bulmuştur. Bazı gençler biten duygusal ilişkileri sonucunda karşı taraftan intikam almak için sanal zorbalığa başvurumaktadırlar. Willard (2007) ise sanal

zorbalığın nedenleri arasında diğer ırklara, dinlere ve cinsiyete karşı olan ön yargı ve nefretin olabileceğini belirtmektedir.

Çalışmanın Amacı

Sanal zorbalık davranışlarının azaltılması bireylerin, özellikle çocukların, psikolojik gelişimlerine ve eğitimlerine sağlıklı bir şekilde devam edebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda öncelikle sanal zorbalık ile ilişkili değişkenlerin tespitinin önemli olduğu söylenebilir. Böylelikle sanal zorbalığa müdahale edilebilecektir.

Alanyazına bakıldığında sanal zorbalığın bilgisayar kullanım öz yeterliği, cinsiyet, sanal zorbalığa yönelik duygusal tepkiler, kişilik ve internet bağımlılığı gibi değişkenlerle ilişkisinin çalışıldığı görülmektedir. Örneğin, erkekler sanal zorbalığı bir sorun olarak algılamazken kadınlar bu durumu önemli bir sorun olarak algılamaktadırlar (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007). Bir başka çalışmada, bireylerin duygusal tepkilerinin role ve sanal zorbalığın gerçekleştiği bağlama göre değiştiği bulunmuştur (Giménez-Gualdo, Hunter, Durkin, Arnaiz ve Maquilón, 2015). Ayrıca, kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı üzerinden sanal zorbalığı yordadığına dair çalışmalar da mevcuttur (Ekşi, 2012).

Akça, Sayımer, Salı ve Başak (2014) öğrencilerin yeni medya konusundaki okuryazarlıkları arttıkça sanal zorbalık davranışlarında bir azalma görülebileceğini belirtmiştir. Bu durum sanal zorbalık ile bilgi okuryazarlığı arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Öte yandan internet bağımlılığı ile internet riskleri arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar da mevcuttur (Cicioğlu, 2014; Çalışgan, 2013; Leung ve Lee, 2011; Türkoğlu, 2013). Bu çalışmalardan birinde Leung ve Lee internet bağımlısı bireylerin sağlıklı bireylere göre çeşitli internet riskleri ile karşılaşma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Bu durumun sanal zorbalık ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiye işaret ettiği söylenebilir. Özellikle önemli sanal aylaklık ise internet kullanımını gerektiren etik olmayan bir davranıştır. Bu nedenle etik olmayan ve internet kullanımı gerektiren başka bir davranış olan sanal zorbalık ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan sanal zorbalık ile ilgili çalışmaların genellikle ortaokul ve ortaöğretim kapsamında yapıldığı görülmektedir. Kısacası, alanyazın incelendiğinde bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi lisans ve lisansüstü

düzeyde araştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak üzere aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Sanal zorbalık ile;

a. Bilgi okuryazarlığı,

b. İnternet bağımlılığı ve

c. Sanal aylaklık

arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?

2. Sanal zorbalık;

a. Cinsiyete,

b. Yaşa,

c. Eğitime,

d. Mesleğe ve

e. İnternete bağlanmak için en çok kullanılan cihaza

göre istatistiksel olarak bir farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma nicel araştırma yönteminin bir uygulaması olan ilişkisel araştırma modelindedir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu internet kullanan ortaöğretim, ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmaya gönüllülük temelinde çoğunluğu lisans ve lisansüstü öğrencilerden oluşan toplam 181 kişi katılmıştır. Çalışmaya ortaöğretim ve ön lisans öğrencilerinin katılımı sınırlıdır. Çalışma grubunun özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

Değişken	Kategori	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	108	59.7
	Erkek	73	40.3
	Toplam	181	100
Yaş	25 altı	41	40.2
	25-34 arası	39	38.2
	35 üstü	22	21.6
	Toplam	102	100
Eğitim Durumu	Ön lisans ve altı	6	3.3
	Lisans	80	44.2
	Yüksek lisans	32	17.7
	Doktora	63	34.8
	Toplam	181	100
Meslek	Akademisyen	35	34.3
	Öğretmen	12	11.8
	Memur	6	5.9
	Öğrenci	37	36.3
	Diğer alanlar	6	5.9
	Çalışmıyor	6	5.9
	Toplam	102	100
İnternet'e Erişimde En Çok Kullanılan Cihaz	Mobil Cihazlar	101	56.1
	Netbook/Dizüstü	58	32.2
	Masaüstü	21	11.7
	Toplam	180	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların cinsiyet açısından çoğunlukla kadınlardan (f=108; %59.7), eğitim durumu açısından en çok lisans öğrencilerinden (f=80; %44.2), sahip olunan meslek açısından öğrencilerden (f= 37; %36.3) ve akademisyenlerden (f=35; %34.3) ve son olarak çoğunlukla mobil cihazları yoğun olarak kullananlardan (f=101; %56.1) oluştuğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırma kapsamında veri toplamak üzere beş adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunların ilki demografik bilgileri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen “kişisel bilgi formu”dur. Diğer veri toplama araçları sırasıyla; “bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı, sanal aylaklık ve sanal zorbalık ölçekleri”dir.

Bilgi Okuryazarlığı Ölçeği

Bu çalışmanın ikinci veri toplama aracı olan ve Adıgüzel (2011) tarafından geliştirilen bilgi okuryazarlığı ölçeği 29 madde ve 4 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; “bilgi ihtiyacını tanımlama, bilgiye erişme, bilgiyi kullanma ve bilgiyi kullanmada etik ve yasal düzenlemeleri dikkate alma” faktörleridir. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .928 olarak hesaplanmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde olup 1 seçeneği “hiçbir zaman” 5 seçeneği ise “her zaman” anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe bilgi okur-yazarlığı seviyesi de yükselmektedir. Ölçek yetişkinler için kullanılmaktadır.

İnternet Bağımlılığı Ölçeği

Bu çalışmanın üçüncü veri toplama aracı Hahn ve Jerusalem (2001) tarafından geliştirilen, Şahin ve Korkmaz (2011) tarafından ise Türkçeye uyarlanan “İnternet Bağımlılığı Ölçeği” dir. Bu ölçek 19 madde ve 3 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler “kontrol kaybı, daha fazla çevrimiçi kalma isteği ve sosyal ilişkilerde olumsuzluk”tur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının .858 olduğu bulunmuştur. Ölçek 5’li likert tipinde olup 1 seçeneği “hiçbir zaman” 5 seçeneği ise “her zaman” anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan puan yükseldikçe internet bağımlılığı düzeyi de yükselmektedir. Ölçek yetişkinler için kullanılmaktadır.

Sanal Aylaklık Ölçeği

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan dördüncü araç orijinali Blanchard ve Henle (2008) tarafından geliştirilen, Kaplan ve Çetinkaya (2014) tarafından ise Türkçeye uyarlanan “Sanal Aylaklık Ölçeği” dir. Bu ölçek 2 faktör ve 13 maddeden oluşmaktadır. Bu faktörler “önemli ve önemsiz sanal aylaklık”tır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısının .89 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek 5’li likert tipindedir ve 1 seçeneği “hiçbir zaman” 5 seçeneği ise “çok sık” anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde sanal aylaklık yapıldığı anlamına gelmektedir. Ölçek yetişkinler için kullanılmaktadır.

Sanal Zorbalık Ölçeği

Çalışmanın beşinci veri toplama aracı, tek faktörlü bir yapı gösteren ve 24 maddeden oluşan “Sanal Zorbalık Ölçeği” dir. Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu (2012) tarafından geliştirilen

ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .95 olarak raporlanmıştır. 4'lü likert tipindeki ölçekte 1 seçeneği "hiçbir zaman" 4 seçeneği ise "her zaman" anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek sanal zorbalığa işaret etmektedir. Ölçek ortaöğretim ve lise öğrencileri ile geliştirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde yapılan ilk iş ölçeklerin geliştiricilerinden e-posta yolu ile kullanım izinlerinin alınması olmuştur. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi Etik komisyonundan çalışmayla ilgili olarak gerekli izin alınmıştır. Bu aşamadan sonra sayısal bir ölçek formu oluşturulmuştur. Elektronik ortamda hazırlanan ölçek formunda hiçbir maddenin doldurulması zorunlu olarak ayarlanmamıştır. Ayrıca ölçekte katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarına dair bir onay bölümü konulmuştur. Ölçeğin sonunda katılımcıların araştırmanın sonuçlarından haberdar olmalarına izin vermek için bir bağlantı da verilmiştir. Bu ölçek formu çeşitli sosyal ağlar ve e-posta aracılığıyla yayılarak çok sayıda ve farklı düzeyde katılımcıya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Öncelikle ilgili maddeler toplanarak faktörler oluşturulmuştur. Yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda faktörlerin normallik varsayımını sağlamadıkları görülmüştür. Bu nedenle faktörler arasındaki ilişkileri tespit etmek için spearman'ın sıra korelasyon katsayısı, çeşitli değişkenlere göre sanal zorbalığın gösterdiği farklılıkları tespit etmek için ise Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Kruskal-Wallis testinin anlamlı sonuçlar verdiği durumda hangi iki kategori arasında farklılık olduğunu anlamak için Mann-Whitney U testleri yapılmıştır. Betimsel verileri raporlamak için ise sıklık, yüzde, ortalama, standart sapma ve ortalama sıralardan yararlanılmıştır. Bu süreçte anlamlılık düzeyi olarak .05 kabul edilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmanın bulguları, araştırma sorularındaki sıra izlenerek sorulara cevap verecek şekilde sunulmuştur.

Sanal Zorbalık ile “Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı ve Sanal Aylaklık” Arasındaki İlişki Durumu

Çalışmanın birinci sorusu “Sanal zorbalık ile bilgi okuryazarlığı (1a), internet bağımlılığı (1b) ve sanal aylaklık (1c) arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt bulmak üzere Spearman’ın Sıralama Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Tablo 2’de sanal aylaklık, internet bağımlılığı ve bilgi okuryazarlığının faktörleri ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiye yönelik bulgular raporlanmıştır.

Tablo 2. Sanal Zorbalığın Sanal Aylaklık, İnternet Bağımlılığı ve Bilgi Okuryazarlığının Faktörleriyle İlişisine Yönelik Bulgular (Spearman Sıra Korelasyon Katsayıları)

Değişken	Faktör	Sanal zorbalık	
		r	p
Sanal aylaklık	Önemsiz aylaklık	.147*	.049
	Önemli aylaklık	.288**	.000
İnternet bağımlılığı	Kontrol kaybı	.227**	.002
	Daha fazla çevrimiçi kalma isteği	.240**	.001
	Sosyal ilişkilerde olumsuzluk	.289**	.000
Bilgi okuryazarlığı	Bilgi ihtiyacını tanımlama	-.263**	.000
	Bilgiye erişme	-.249**	.001
	Bilgiyi değerlendirme	-.199**	.007
	Bilgiyi kullanmada etik ve yasal düzenlemeleri dikkate alma	-.334**	.000

*.05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

** .01 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 2 incelendiğinde önemsiz aylaklık faktörü hariç bütün faktörlerin sanal zorbalık ile .01 anlamlılık düzeyinde anlamlı ilişki gösterdikleri anlaşılmaktadır. Burada dikkati çeken nokta sanal aylaklık ve internet bağımlılığının “kontrol kaybı, daha fazla çevrimiçi kalma isteği, sosyal ilişkilerde olumsuzluk” faktörleri sanal zorbalık ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki gösterirken bilgi okuryazarlığının “bilgi ihtiyacını tanımlama, bilgiye erişme, bilgiyi değerlendirme ve bilgiyi kullanmada etik ve yasal düzenlemeleri dikkate alma” faktörlerinin

Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı, Sanal Aylaklık ve Çeşitli Diğer Değişkenlerin Sanal Zorbalık ile İlişkisinin İncelenmesi

sanal zorbalık ile olan ilişkisinin yönünün negatif olmasıdır. Bu bulgular Table 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Sanal Zorbalık ile İlişkili Değişkenler

Değişken	Sanal Zorbalıkla İlişki Durumu
Sanal aylaklık	
Önemli aylaklık	+
Önemsiz aylaklık	
İnternet bağımlılığı	
Kontrol kaybı	+
Daha fazla çevrimiçi kalma isteği	
Sosyal ilişkilerde olumsuzluk	
Bilgi okuryazarlığı	
Bilgi ihtiyacını tanımlama	-
Bilgiye erişme	
Bilgiyi değerlendirme ve Bilgiyi kullanmada etik ve yasal düzenlemeleri dikkate alma	

Tablo 3'te görüldüğü gibi bireylerin sanal aylaklık ve internet bağımlılığı düzeyleri arttıkça sanal zorbalık yapma düzeylerinin de arttığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, verilere göre bireylerin bilgi okuryazarlığı düzeyleri arttıkça sanal zorbalık düzeylerinin düştüğü görülmektedir.

Sanal Zorbalığın “Cinsiyete, Yaşa, Eğitim Durumuna, Mesleğe ve İnternet’e Erişimde En Çok Kullanılan Cihaza” Göre Farklılaşma Durumu

Çalışmanın ikinci sorusu “Sanal zorbalık cinsiyete (2a), yaşa (2b), eğitim durumuna (2c), mesleğe (2d) ve internete erişimde en çok kullanılan cihaza (2e) göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu soruya yanıt vermek üzere Kruskal-Wallis testinden yararlanılmıştır. Tablo 4'te sanal zorbalığın cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve internete erişmek için en çok kullanılan cihaza göre farklılık gösterme durumuna ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 4. Sanal Zorbalığın Cinsiyet, Yaş, Eğitim Durumu, Meslek ve İnternet'e Erişimde En Çok Kullanılan Cihaza Göre Değişimine Yönelik Bulgular (Kruskal-Wallis Testinin Sonuçları)

Değişken	Kategori	Ortalama	SS	Ortalama Sıra	x	p	Fark**
Cinsiyet	Kadın	25.04	1.58	88.72	.551	.458	Fark Yok
	Erkek	28.73	10.79	94.38			
Yaş	25 altı ¹	27.52	8.33	59.55	7.162	.028*	1>3
	25–34 arası ²	26.50	6.98	49.62			
	35 üstü ³	24.17	.35	39.84			
Eğitim Durumu	Ön lisans ve altı ¹	24.08	.14	89.33	18.077	.000*	2>4, 3>4
	Lisans ²	26.86	7.70	100.88			
	Yüksek Lisans ³	27.77	9.21	108.33			
	Doktora ⁴	25.06	2.94	69.81			
Meslek	Akademisyen ¹	24.79	1.55	44.46	13.936	.016*	1<4, 2<4
	Öğretmen ²	24.18	.40	35.58			
	Memur ³	31.02	16.65	50.50			
	Öğrenci ⁴	28.27	8.87	64.31			
	Diğer alanlar ⁵	25.83	3.60	54.17			
	Çalışmıyor ⁶	24.85	.78	43.75			
İnternete Erişimde En Çok Kullanılan Cihaz	Mobil cihazlar	25.80	6.19	92.08	3.540	.170	Fark Yok
	Netbook/Dizüstü	27.23	5.69	94.64			
	Masaüstü	27.94	12.30	71.48			

* .05 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

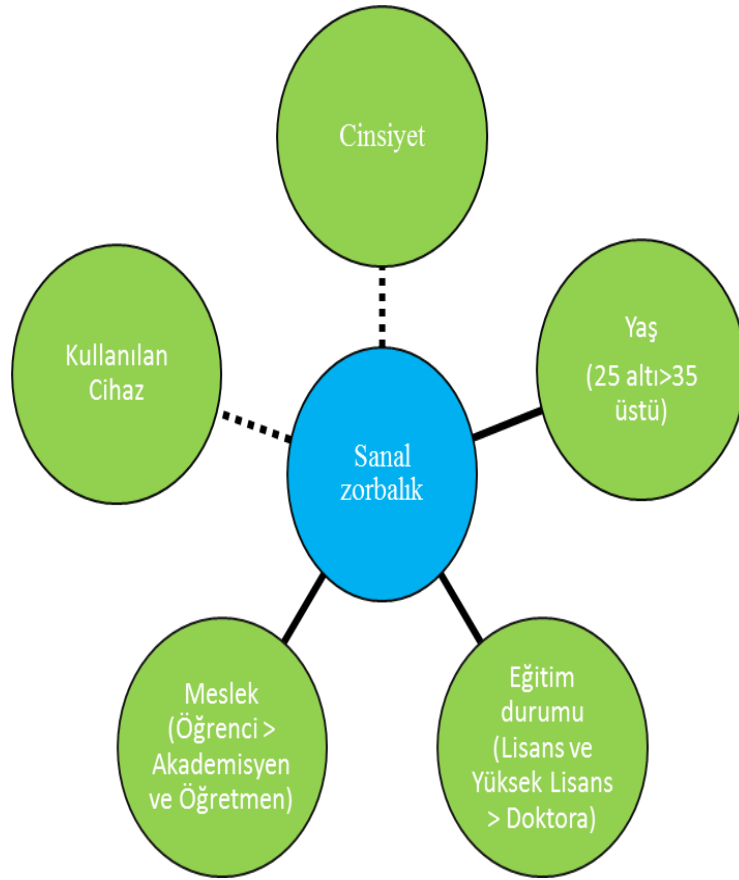
** Hangi kategoriler arasında farklılık olduğunu tespit etmek için her ikili kategori kombinasyonu arasında ayrı ayrı Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde üç adet istatistiksel olarak anlamlı iki adet ise istatistiksel olarak anlamlı olmayan bulguya ulaşıldığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, bulgular sanal zorbalığın cinsiyet ve internete erişmek için en çok kullanılan araca göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği yönündedir. Öte yandan, sanal zorbalığın yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde değiştiği bulunmuştur. Bu bağlamda, 25 yaş altı bireylerin 35 yaş üstü bireylerden daha fazla sanal zorbalık davranışı sergilediklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Çalışmanın diğer bir bulgusu sanal zorbalığın eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir değişim gösterdiği şeklindedir. Buna göre lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin doktora öğrencilerine kıyasla sanal zorbalık davranışlarını daha fazla gösterdikleri görülmektedir. Son olarak, sanal zorbalık düzeyinin mesleğe göre istatistiksel olarak anlamlı

bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin, akademisyenler ve öğretmenlere kıyasla daha fazla sanal zorbalık davranışı gösterdikleri görülmektedir.

Bu araştırma kapsamında erişilen bulgular doğrultusunda “Sanal Zorbalık” değişkenini etkileyen kavramlar Şekil 1’de özetlenmektedir. Şekildeki verilerden de görüleceği gibi “Sanal zorbalık” “cinsiyet” ve “kullanılan cihaz” değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Öte yandan, “sanal zorbalığın” “yaş, “eğitim durumu” ve “meslek” değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir.

Şekil 1. Çeşitli Değişkenlerin Sanal Zorbalığa Göre Anlamlı Farklılık Gösterme Durumu

**Kesikli çizgiler anlamlı olmayan farklılığı gösterirken, düz çizgiler anlamlı olan farklılığı göstermektedir.*

***Sanal zorbalığa göre anlamlı farklılık gösteren değişkenlerdeki parantez içindeki ifadeler hangi kategorilerin daha fazla sanal zorbalık yaptığını göstermektedir.*

Tartışma

Bu çalışma kapsamında sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun tersine Sakallı (2015) sanal zorbalık davranışlarında cinsiyet

açısından anlamlı farklılık bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Alanyazında sanal zorbalığın cinsiyete göre farklılık gösterdiğini bulan başka çalışmalar da mevcuttur (Arıca, 2009; Ayas ve Horzum, 2012; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Eroğlu, 2011; Karabacak vd., 2015; Kavuk ve Keser, Baskıda). Bu çalışmalardaki farklılık erkeklerin daha çok sanal zorbalık yaptığı yönündedir. Öte yandan sanal zorbalığın cinsiyete göre değişmediğini ortaya koyan çalışmalar da alanyazında mevcuttur (Slonje ve Smith, 2008; Wolak, Mitchell ve Finkelhor, 2007). Kısacası, alanyazındaki bulgular erkeklerin kadınlara kıyasla genellikle daha fazla sanal zorbalık yaptıkları yönündedir. Bu çalışmanın katılımcılarının genellikle yetişkinlerden oluşması bulguların alanyazın ile farklılaşmasını sağlamış olabilir.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu 25 yaş altı bireylerin 35 yaş üstü bireylere kıyasla daha fazla sanal zorbalık davranışı gösterdikleri yönündedir. Ancak bu bulguyla ilgili olarak alanyazında farklı bakışların olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Eroğlu'nun (2011) çalışması bu sonucu desteklememektedir. Benzer şekilde, orta öğretim öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında Türkoğlu (2013) sanal zorbalık eğiliminin yaşa göre değişmediğini belirtmiştir. Alanyazında sanal zorbalığın yaşa göre değişmediğinden bahseden başka çalışmalar da mevcuttur (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Slonje ve Smith, 2008). Bu çalışma ile alanyazındaki diğer çalışmaların bulgularının çelişmesi bu araştırmanın çalışma grubunun genellikle lisans ve lisansüstü öğrencilerden oluşurken, alanyazındaki diğer araştırmalarda çalışma gruplarının genellikle ilköğretim, ortaokul ve orta öğretim öğrencilerinden oluşması olabilir.

Bu çalışma kapsamında eğitim düzeyine göre sanal zorbalık davranışlarının değiştiği görülmüştür. Araştırma sonucunda lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin doktora öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yapma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, Fitzpatrick vd. (2007) çalışmasında ilköğretim, ortaokul ve orta öğretim öğrencilerin sanal zorbalık davranışları arasında farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bahsedilen çalışmada ilköğretim ve ortaokuldaki sanal zorbalık davranışlarının orta öğretimde azaldığı belirtilmiştir. Alanyazın incelendiğinde eğitim düzeyi değişkeninin genel olarak araştırmaların kapsamına alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu bulgunun diğer çalışmaların bulguları ışığında tartışılmasının mümkün olmadığı söylenebilir.

Bu çalışmada öğrencilerin, öğretmen ve akademisyenlere kıyasla daha fazla sanal zorbalık yapma eğiliminde olduğu görülmüştür. Alanyazında sanal zorbalık davranışları gösteren bireylerin meslekleriyle ilgili olarak hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni olarak, sanal zorbalığın genellikle daha iş yaşamına atılmamış ergenler açısından incelenmiş olması gösterilebilir.

Bu çalışma kapsamında sanal zorbalık davranışları göstermede internete erişmek için en çok kullanılan cihaz açısından bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgunun aksine Tanrıkulu (2013) mobil internet kullananlarda sanal zorba davranışların daha fazla olduğunu raporlamıştır. Benzer şekilde, internete bağlanabilen bir mobil telefona sahip olmanın sanal zorbalığı yordadığı da belirtilmektedir (Lindsay ve Krysik, 2012). Öte yandan, Kavuk (2011) cep telefonuna sahip olma durumunun öğrencilerin sanal zorba olma durumunu etkilemediğini belirtmiştir. Yukarıdaki çalışmalardan görüldüğü gibi internete bağlanabilen cep telefonu kullanımıyla sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen alanyazında bir fikir birliğinin olmadığı söylenebilir.

Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma kapsamında sanal zorbalık ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Benzer şekilde Çalışgan'ın (2013) bulguları da internet bağımlılığı ve sanal zorbalık arasındaki pozitif yöndeki ilişkiye işaret etmektedir. Aynı şekilde, orta öğretim öğrencileri ile yapılan çalışmalarda internet bağımlılığının sanal zorbalık ile pozitif yönde ilişki gösterdiği görülmüştür (Cicioğlu, 2014; Türkoğlu, 2013). Bunun yanı sıra, internet bağımlılığının birer göstergesi olan internet kullanma süresi ve sıklığının artışıyla birlikte sanal zorba davranışların da arttığı belirtilmektedir (Fitzpatrick, Dulin ve Piko, 2007; Manap, 2012; Tanrıkulu, 2013). Alanyazına bakıldığında internet bağımlılığı ile sanal zorbalık arasındaki ilişki açık bir şekilde görülmektedir. Ancak bu çalışma kapsamındaki bulgunun bir ilişki olduğu ve bir nedensellik anlamına gelmediği belirtilmelidir.

İnternet bağımlılığı, internetin kontrolsüz kullanımını içermektedir ve ileri düzey internet bağımlılığı psikolojik bir hastalık olarak ele alınmakta ve engellenmesi için araştırmalar yapılmaktadır (Arisoy, 2009; Young, 2007). Aynı durum sanal zorbalık için de söylenebileceğinden (Gámez-Guadix, Orue, Smith ve Calvete, 2013) bu sonuç manidardır.

Ayrıca internet bağımlıları, kendilerini bilgisayarlar ile daha rahat ve güvenli hissetmektedirler. Bu nedenle internet bağımlıları sosyalleşmelerini genelde çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirmektedirler (Thayer ve Ray, 2006). Bu ise internette geçirilen daha fazla süre demektir. Bu durum internet bağımlılarının daha fazla internet riski ile karşılaşabilecekleri ve sanal zorbalık yapabilecekleri anlamına gelebilir (Keith ve Martin, 2005). Nitekim Serin (2012) internette daha fazla vakit geçiren öğrencilerin daha az vakit geçiren öğrencilere kıyasla daha fazla sanal zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmada sanal zorbalık ile sanal aylaklık arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında sanal aylaklık ile sanal zorbalık kavramlarını bir arada ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum sanal aylaklık kavramının genellikle işletme alanyazınında çalışılması ve işletme alanyazınında ise sanal zorbalığının önemli bir problem olarak görülmemesi gösterilebilir. Sanal aylaklık, kabaca iş yeri ve okul gibi resmi ortamlardaki internet kullanılarak gerçekleştirilen istenilen yönde üretken olmayan davranışlar olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada sanal aylaklık yapısının “önemli sanal aylaklık” faktörünün sanal zorbalık ile daha fazla ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu beklenen bir durumdur, çünkü önemli sanal aylaklık resmi ortamlarda yapılması etik olmayan internet davranışlarını içermektedir. Ayrıca bu tip sanal aylaklık genellikle çevrimiçi açık arttırma, kişisel web sayfası düzenleme ve borsa siteleri gibi daha uzun internet kullanımı gerektiren ve bireyin kendisi kaptırması daha muhtemel faaliyetler anlamına geldiğinden internet bağımlılığı ile daha fazla ilişkili olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişki, sanal zorbalık ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiye benzemektedir.

Bu çalışma kapsamında bilgi okuryazarlığı ile sanal zorbalık arasında negatif yönde ve düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgunun aksine, Sakallı (2015) bilgi okuryazarlığına benzer bir kavram olan dijital vatandaşlık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemek üzere üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında pozitif yönde bir ilişki bulmuştur. Öte yandan, Leung ve Lee (2011) bilgi okuryazarlığı yüksek olan bireylerin sanal zorbalığı da içeren internet riskleri ile karşılaşma olasılığının daha düşük olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle bilgi okuryazarlığı, dijital vatandaşlık ve benzeri kavramların yoğun olarak internet kullanmaya yönelik bilgi ve becerileri içerdiği düşünüldüğünde, bu internet kullanımına yönelik bilgi ve becerileri iyi veya kötü amaçlarla kullanmanın bireyin

inisiyatifinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle bilgi okuryazarlığının sanal zorbalık ile gösterdiği ilişki çalışmadan çalışmaya farklılaşabilmektedir.

Bu noktada sanal zorbalık ile ilişkili olan yapının bilgi okuryazarlığının kendisi değil içindeki bir faktör olduğu iddia edilebilir. Bilgi okuryazarlığı etik kavramını içermektedir. Başka bir ifadeyle bilgi okuryazarlığı farkındalığı etik konusunda da bir duruşu gerektirir. Sanal zorbalığın ise etik dışı bir davranış olduğu düşünüldüğünde bu ikisi arasındaki negatif ilişki anlaşılabilir. Bu nedenle bu araştırma kapsamındaki en yüksek ilişki katsayısının bu iki yapı arasında elde edilmesi manidardır. Son zamanlarda alanyazında sanal zorbalığı etik açısından ele alan çalışmaların sayısında kayda değer bir artış görülmüştür (Harrsion, 2016; Peker ve İskender, 2015). Peker ve İskender'in insani değerler yönelimli psiko-eğitim programının sanal zorbalık davranışlarını düşürdüğü sonucuna ulaşması da etik ile sanal zorbalık arasındaki negatif ilişkiye işaret etmektedir.

Sonuçlar ve Öneriler

Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylaklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın temel sonuçları ve bu sonuçlar ışığında yapılan öneriler aşağıda sunulmaktadır.

Sonuçlar

Bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuca göre sanal zorbalığın, sanal aylaklığın "önemsiz aylaklık ve önemli aylaklık" ve internet bağımlılığının "kontrol kaybı, daha fazla çevrimiçi kalma isteği ve sosyal ilişkilerde olumsuzluk" faktörleriyle pozitif yönde anlamlı ilişkileri bulunmaktadır. Sanal zorbalığın, bilgi okuryazarlığının "bilgi ihtiyacını tanımlama, bilgiye erişme, bilgiyi değerlendirme ve bilgiyi kullanmada etik ve yasal düzenlemeleri dikkate alma" faktörleriyle olan ilişkisinin ise yine anlamlı ancak negatif yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sanal zorbalık eğiliminin cinsiyete ve internete erişimde en çok kullanılan cihaza göre farklılaşmadığı da diğer sonuçlar arasındadır. Sanal zorbalığın yaşa göre değişimi ise 25 altı bireylerin 35 yaş üstü bireylere kıyasla daha fazla sanal zorbalık yapma eğiliminde oldukları şeklindedir. Ayrıca bireylerin sanal zorbalık davranışları eğitim durumuna göre de

farklılaşmaktadır. Örneğin lisans ve yüksek lisans öğrencileri doktora öğrencilerinden daha fazla sanal zorbalık yapma eğilimindedirler. Meslek değişkeni açısından yapılan değerlendirmelere göre ise öğrenciler, akademisyenler ve öğretmenlere kıyasla daha fazla sanal zorbalık yapma eğilimindedirler.

Öneriler

Bu bölümdeki öneriler araştırmacıya ve uygulayıcıya yönelik öneriler olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu çalışmada veriler normalliği sağlamadığı için çoklu hiyerarşik regresyon analizi yapılamamıştır. Bu nedenle bulgular sadece ilişkiyi ifade etmekte, nedensellik anlamına gelmemektedir. İlerideki çalışmalarda bilgi okuryazarlığı/dijital vatandaşlık/medya okuryazarlığı ve internet bağımlılığının yanı sıra ilişkili olabilecek diğer değişkenlerin sanal zorbalık üzerindeki etkisi çoklu hiyerarşik regresyon analizi ile incelenebilir.
- Bilgi okuryazarlığı, internet bağımlılığı ve sanal aylıklık ile sanal zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma kapsamında bağımlı değişken olarak sadece sanal zorbalık ele alınmıştır. İlerideki çalışmalarda sanal mağdurluk da ele alınabilir.
- Bu çalışma her ne kadar çalışma grubu seçiminde bir sınırlamaya gitmeyip herkesten veri toplama amacı gütmüş olsa da uygun örnekleme yöntemi kullanılması dolayısıyla çalışma grubunun çok büyük çoğunluğu lisans ve lisansüstü öğrencilerden oluşmaktadır. Bu yüzden, sanal zorbalık ile ilgili çalışmalar genellikle ilköğretim, ortaokul ve orta öğretim düzeylerinde yapıldığından bu çalışmanın bulgularını karşılaştırmakta zorluk yaşanmıştır. Bu nedenle lisans ve lisansüstü öğrencilerle gerçekleştirilen sanal zorbalık çalışmalarına daha fazla ağırlık verilebilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

- Alanyazında sanal zorbalığın önlenmesine yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır (Peker ve İskender, 2015; Tanrıku, 2013). Bu çalışmalara Peker ve İskender'in insani değerler yönelimli psiko-eğitim programı ile bireylerin sanal zorbalık davranışlarını azaltma çabası gösterilebilir. Sanal zorbalık ile bilgi okuryazarlığı arasında negatif

yöndeki ilişki düşünüldüğünde bilgi okuryazarlığı ve bu kavrama benzeyen dijital vatandaşlık ve medya okuryazarlığı eğitiminin sanal zorbalık davranışlarını azaltabileceği ileri sürülebilir. Bu nedenle bu konularda eğitimlerin sunulmasının önemli getirileri olabilir.

- Etik ile sanal zorbalık arasındaki negatif yöndeki ilişki düşünüldüğünde sanal zorbalığın azaltılması için etik ve daha özelde internet etiği eğitimlerinin örgün eğitim kapsamına alınması önerilebilir.
- Alanyazında, sanal zorbalıkta olduğu gibi, internet bağımlılığını engellemeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Arısoy, 2009; Young, 2007). Bu çalışmada ortaya konulan internet bağımlılığı ile sanal zorbalık arasındaki pozitif yöndeki ilişki düşünüldüğünde internet bağımlılığını azaltmaya yönelik her türlü müdahalenin dolaylı olarak sanal zorbalığı da azaltılabileceği öne sürülebilir. Bu nedenle internet bağımlılığının önlenmesine yönelik müdahalelere hız verilebilir.

Kaynakça

- ACRL- Association of College and Research Libraries (2003). *Information literacy web site. The standards: Step-by-step*. ALA (American Library Association).
- Adams, D. (2006). Wireless labtops in the classroom (and the Susame Street syndrome). *Communication of the ACM*, 49(9), 25-27. doi: 10.1145/1151030.1151049
- Adıgüzel, A. (2011). Bilgi okuryazarlığı ölçeğinin geliştirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 15-28.
- Agatston, P. W., Kowalski R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 59-60.
- Akça, E. B., Sayımer, İ., Salı., J. B. ve Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalardaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR)*, 2, 17-30.
- American Library Association (1989). *Presidential committee on information literacy. Final report*. Washington: American Library Association. [Çevrim-ıçı: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34(1), 167-184.
- Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.

- Arıca, O. T., Kınay, H. ve Tanrıku, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*, 101-114.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 1*, 55-67.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *Elementary Education Online, 11(2)*, 369-380.
- Beard, K. W., & Wolf, E. M. (2001). Modification in the proposed diagnostic criteria for internet addiction. *CyberPsychology & Behavior, 4(3)*, 377-383.
- Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine, 88(1)*.
- Blanchard, A. L., & Henle, C. A. (2008). Correlates of different forms of cyberloafing: The role of norms and external locus of control. *Computers in Human Behavior, 24*, 1067-1084. doi:10.1016/j.chb.2007.03.008
- Cicioğlu, M. (2014). Öğrencilerin problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Çalışgan, H. (2013). İlköğretim öğrencilerin internet bağımlılığı ve siber zorbalık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Çelik, A., Çelen, F. K. ve Seferoğlu, S. S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet durumlarının incelenmesi. XVII. Akademik Bilişim Konferansı (AB15), 4-6 Şubat 2015, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Demir, Ö., Yaşar, S., Sert, G. ve Yurdugül, H. (2014). Çocukların bilgisayara yönelik tutumları ile teknolojiyle kendi kendine öğrenmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 39(176)*, 257-266. doi: 10.15390/EB.2014.3621
- Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 12(3)*, 1683-1706.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research, 27*, 31-42.
- Ergün, E. ve Altun, A. (2012). Öğrenci gözüyle siber aylıklık ve nedenleri. *Eğitim Teknolojisi: Kuram ve Uygulama, 2(1)*, 36-53. [Çevrim-içi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/etku/article/view/5000055470/5000052775>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Eroğlu, Y. (2011). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.
- Fitzpatrick, K. M., Dulin, A. J., & Piko, B. F. (2007). Not just pushing and showing: School bullying among African American adolescence. *Journal of School Health, 77(1)*, 16-22. doi: 10.1111/j.1746-1561.2007.00157.x
- Galluch, P. S., & Thatcher, J. B. (2006, Kasım). Slacking and the internet in the classroom: A preliminary investigation. *Proceedings of the fifth annual workshop on HCI research in MSI, Milwaukee, Wisconsin*

- Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K., & Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic internet use among adolescents. *Journal of Adolescent Health, 53*(4), 446-452. doi: 10.1016/j.jadohealth.2013.03.030
- Giménez-Gualdo, A. M., Hunter, S. C., Durkin, K., Arnaiz, P., & Maquilón, J. (2015). The emotional impact of cyberbullying: Differences in perceptions and experiences as a function of role. *Computers & Education, 82*, 228-235. doi: 10.1016/j.compedu.2014.11.013
- Hahn, A., & Jerusalem, M. (2001). Internetsucht—Reliabilität und Validität in der Online-Forschung. In *Online-Marktforschung* (pp. 213-233). Gabler Verlag.
- Harrison, T. (2016). Virtuous reality: Moral theory and research into cyber-bullying. *Ethics Information Technology, 17*, 275-283. doi: 10.1007/s10676-015-9382-9
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration, 47*(5), 652-665. doi: 10.1108/09578230910981107
- Horzum, M. B. ve Ayas, T. (2014). Orta öğretim öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdur düzeylerinin yordanması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 1*(2), 21-36. [Çevrim-içi: <http://www.ojtac.com/index.php/dergi1/article/view/7/12>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Kalaycı, E. (2010). *Üniversite öğrencilerinin siber aylaklık davranışları ile öz düzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaplan, M. ve Çetinkaya, A. S. (2014). Sanal kaytarma ve demografik özellikler açısından farklılıklar: Otel işletmelerinde bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 25*(1), 26-34.
- Karabacak, K., Öztunç, M., Eksioğlu, S., Erdoğan, D. G., Yar., S., Ekenler., D., & Selim, K. (2015). Determination of the level of being cyber bully/victim of eighth grade students of elementary schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 176*, 846-853. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.01.549
- Kavuk, M. (2011). *İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal kurban olma durumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kavuk, M. ve Keser, H. (Baskıda). İlköğretim okullarında siber zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi [Hacettepe University Journal of Education]*, 1-16. Doi:10.16986/HUJE.2015014222.
- Keith, S., & Martin, M. E. (2005). Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth, 13*(4), 224-228.
- Keser, H. ve Kavuk, M. (2015). Okulda siber zorbalık farkındalık anketinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(1), 17-30.
- Köse, S., Oral, L. ve TÜresin, H. (2012). İş yaşamında sosyal kolaylaştırma kavramı ve sanal kaytarma ile ilişkisi: Araştırma görevlileri üzerinde bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri*

- Bilimler Dergisi*, 4(1), 287-295. [Çevrim-içi: http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_SBD/index.html, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Kurt, M. (2011, Eylül). *Siber aylıklık davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. International Computer & Instructional Technologies Symposium, Elazığ, Türkiye.
- Leung, L., & Lee, P. S. N. (2011). The influences of information literacy, internet addiction and parenting styles on internet risks. *New Media & Society*, 14(1), 117-136. doi: 10.1177/1461444811410406
- Li, Q. (2005). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791. doi:10.1016/j.chb.2005.10.005
- Lindsay, M., & Krysik, J. (2012). Online harassment among college students. *Information, Communication & Society*, 15, 703-719. doi:10.1080/1369118X.2012.674959
- Lim, V. K. G. (2002). The IT way of loafing on the job: Cyberloafing, neutralizing and organizational justice. *Journal of Organizational Behavior*, 23, 675-694. doi: 10.1002/job.161
- Manap, A. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık: Samsun ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Olweus, D., & Breivik, K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well-being. In A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes & J. E. Korbin (Eds.), *Handbook of child well-being* (pp. 2593-2616). Dordrecht, the Netherlands: Springer.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Özkalp, E., Aydın, U. ve Tekeli, S. (2012, Mart). Sapkın örgütsel davranışlar ve çalışma yaşamında yeni bir olgu: Sanal kaytarma (cyber loafing) ve iş ilişkilerine etkileri. Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası. *Çimento İşveren Dergisi*, Makale-2, 18-33. [Çevrim-içi: <http://www.ceis.org.tr/dergi/2012mart/makale2.pdf>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169. doi: 10.1177/1541204006286288
- Petek, A. ve İskender, M. (2015). İnsanı değerler yönelimli psiko-eğitim programının siber zorbalık üzerindeki etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 11-22.
- Price, M., & Dalgleish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 29, 51-59.
- Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Shariff, S. (2005). Cyber-dilemmas in the new millennium: School obligations to provide student safety in a virtual school environment. *McGill Journal of Education*, 40(3), 467-487.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154. doi:10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x
- Stanton, J. M. (2002). Company profile of the frequent internet user. *Communication of ACM*, 45(1), 55-59.
- Şahin, C. ve Korkmaz, Ö. (2011). İnternet bağımlılığı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 101-115.
- Şar, A. H., Ayas, T., & Horzum, M. B. (2015). Developing the smart phone addiction scale and its validity and reliability study. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 1-17. [Çevrim-içi: <http://www.ojtac.com/index.php/dergi1/article/view/12/15>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Tanrıkulu, T. (2013). *Siber zorbalık ile ilgili değişkenlerin incelenmesi ve gerçeklik terapisi yönelimli bir müdahale programının siber zorbaca davranışlar üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Thayer, S. E., & Ray, S. (2006). Online communication preferences across age, gender, and duration of Internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 9(4), 432-440. doi:10.1089/cpb.2006.9.432
- The Association of College and Research Libraries (2000). *Information literacy competency standards for higher education*. Chicago, IL: The American Library Association. [Çevrim-içi: <http://www.ala.org/acrl/sites/ala.org/acrl/files/content/standards/standards.pdf>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ugrin, J. C., Pearson, J. M., & Odom, M. D. (2007). Profiling cyber-slackers in the workplace: Demographic, cultural, and workplace factors. *Journal of Internet Commerce*, 6(3), 75-89. doi: 10.1300/J179v06n03_04
- Willard, N. (2007). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. [Çevrim-içi: <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>, Erişim tarihi: 07.06.2016.]
- Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41, 51-58. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.019
- Young, K. S. (2007). Cognitive behaviour therapy with internet addicts: Treatment outcomes and implications. *CyberPsychology & Behavior*, 10, 671-679. doi: 10.1089/cpb.2007.9971